

Ekspresywne nacechowanie wypowiedzi

Autor: Halina Karaś

Ekspresywne nacechowanie wypowiedzi. W gwarach ludowych występuje tendencja do większej ekspresji wypowiedzi niż w języku ogólnym. W części wynika to z mówionej formy przekazów, w części wiąże się z cechami intelektualnymi użytkowników idiolektów. Tendencje do ekspresywności przejawiają się w szczególności w słowotwórstwie i słownictwie oraz w składni. Z mówioną (ustną) formą przekazu wiąże się skłonność do tworzenia (często intensywnych) zdrobnień i spieszczeń, np. garnczaczek, panoczek, krowiączko, deszczeczka, kwiateniek, komoreńka, krzeszeleńko, chlebiczek, oczyczko (← oko), miotlina, jabłuchno, bochenuszek, wieprzuś, galanciuchny, ciepłuśki, mokrzutki, płakuchać, bawulkować się ‘bawić się’; zgrubień, np. świaniał (← świniak), liściar (← liść), kuras (← kur), noch (← nos), donicha (← donica), snopiec ‘wielki snop’; izbica ‘wielki pokój’; chamidło, gąsiorzysko ‘wielki, zły gąsior’; podkówsko (← podkowa), znajduch (← znajda), dziewucha; stosownie intensywnej (redundantnej) prefiksacji, np. doprzyczynić = przyczynić, nawdziać = wdziać, pospaść = spaść, spodorywać = podorywać, zaogrodzić = ogrodzić, zaobolić = obalić, zuwieść = uwieść, naskupwać = nakupować, popoganiać = poganiać, zaposięgnąć = sięgnąć, napowirywać = naworywać, pozamietować = pozamiatać, wynadokuczać = nadokuczać; tworzenie żartobliwo-przezwickowych złożeń oraz wulgaryzmów, np. chwalibieda ‘samochwał’; drzyskóra ‘lichwiarz’; gonidiabeł ‘niegodziwiec’; lizidupa ‘lizus’; pędzigówno ‘pędziwiatr’. Istotną rolę w wypowiedzi gwarowej odgrywają złożone partykuły i spójniki pełniące funkcję ekspresywną, np. a jakże, a bo, aż tu, aż...aż, abo i, ano to już, ano tak. Jeśli chodzi o budowę zdań, to dają się zauważyć podobieństwa między gwarami ludowymi a potoczną mówioną polszczyzną ogólną, polegające m.in. na przewadze zdań współrzędnych nad podrzędnie złożonymi, ale w wypowiedzi gwarowej w mniejszym zakresie są uwydatnione związki logiczne przyczyny, skutku, warunku, przeciwstawienia, co powoduje, że na plan pierwszy wysuwają się konstrukcje odwołujące się do emocji, podkreślające przede wszystkim następstwo zdarzeń w czasie lub ich współwystępowanie. Ogólnie zatem można stwierdzić, że wypowiedzi gwarowe cechuje większe natężenie elementów ekspresywnych, choć tendencje są wspólne i dla odmian języka ogólnego, i dla dialektów. Zob. Słownictwo ekspresywne. Por. Nazwiska kobiet, Nazwy ekspresywne, Słowotwórstwo czasowników, Słowotwórstwo przymiotników, Słowotwórstwo rzeczowników.